

» Fotomuntatge a partir d'una foto de l'exposició sobre Vicens i Vives.

Vicens i Vives 100 anys

ENRIC PUJOL
JOAQUIM NADAL
CARLES GORINI

Jaume Vicens i Vives (Girona, 1910 – Lió, 1960) estarà d'actualitat al llarg d'aquest any per la commemoració del centenari del seu naixement i serà recordat amb exposicions i la reedició d'alguns dels seus llibres. En aquest dossier Enric Pujol revisa la vigència del pensament de l'historiador gironí i en fa una anàlisi crítica. Joaquim Nadal repassa la seva vinculació gironina i finalment Carles Gorini s'endinsa a la biblioteca que la família va cedir a la UdG.

>> 2010: Any Vicens i Vives.

Un retrat de maduresa

La importància de Jaume Vicens i Vives (Girona, 1910 – Lió, 1960) va molt més enllà de la seva dimensió d'historiador *stricto sensu*. Va ser la complexitat de la seva figura intel·lectual (una combinació d'historiador, editor, catedràtic universitari, acadèmic i polític) la que va possibilitar que no tan sols tingués deixebles universitaris, sinó que també tingués admiradors i seguidors entre les elits empresarials, intel·lectuals i polítiques del país, en els difícils moments de la dictadura franquista. La consagració professional i acadèmica i el reconeixement públic li arribaren els darrers anys de vida, durant la dècada dels cinquanta, quan el seu pensament assolí la plena maduresa després d'haver evolucionat molt al llarg del temps, fruit de les convulsions històriques que li tocà viure.

ENRIC PUJOL > TEXT

De la trajectòria intel·lectual del Vicens d'abans de la Guerra Civil ens arriba la imatge d'un brillant estudiant universitari que féu una excel·lent tesi doctoral, *Ferran II i la ciutat de Barcelona* (1936), i que es convertí en l'impulsor del Seminari d'Història de Catalunya en la prestigiosa Universitat de Barcelona. Malgrat que en aquells moments estava molt influït per Antonio de la Torre (un professor marcadament espanyolista que, posteriorment, féu costat als militars insurrectes i al franquisme), el Vicens jove era, com va explicar Josep Clara a «Dos articles de Vicens i Vives» (*Revista de Girona* núm. 91, 1980), una persona catalanista i d'esquerres, amb un caient socialitzant.

El camí cap a la maduresa

Amb la guerra, va ser mobilitzat (el 1937), però no va anar al front. Arran del triomf franquista, decidí no marxar cap a l'exili

i va haver d'afrontar una depuració (que fou merament administrativa) per haver format part del bàndol republicà. Els seus contactes amb De la Torre i amb altres adictes al règim dictatorial li permeteren fer el que J. M. Muñoz, a *Jaume Vicens i Vives. Una biografia intel·lectual* (Ed. 62, Barcelona, 1977), ha qualificat d'«acostament als ocupants». Durant els primers anys de la postguerra realitzà diferents feines editorials (fins al punt de muntar, el 1942, l'Editorial Teide, amb el seu cunyat Frederic Rahola) i va publicar diferents llibres, entre els quals destaquen *Política del rey católico en Cataluña* (1940) i *Historia de los remensas (siglo xv)*, redactada entre 1940 i 1944, aprofitant la recerca feta abans de la guerra. Algunes obres seves d'aquest període responien plenament a la ideologia imperant aleshores, com *España. Geopolítica del Estado y del Imperio* (1940). Ara ens seria difícil destriar què hi havia de convicció i què d'adaptació a les circumstàncies en la seva

>> Mapa dibuixat per Jaume Vicens.

Va decidir no marxar cap a l'exili i va haver d'afrontar una depuració merament administrativa

trajectòria d'aquells anys si no fos perquè l'esmentat Muñoz ha reportat els articles que Vicens va escriure sota el pseudònim de Lorenzo Guillén a *Destino*, a principi de la dècada dels quaranta, on feia l'elogi de la política exterior de l'Alemanya nazi i del règim feixista italià. Si més no en aquells moments, Vicens apostava clarament a favor de les forces de l'Eix en el conflicte mundial que s'havia desfermat.

El triomf dels aliats i el final de la Segona Guerra Mundial, el 1945, van marcar un altre punt d'inflexió en el seu pensament. S'iniciava l'evolució que l'havia de dur a la seva formulació madura, caracteritzada per intentar acostar Catalunya i l'Estat espanyol a les democràcies occidentals sorgides de les cendres de la conflagració mundial. Això coincidiria amb el seu accés a la càtedra universitària (primer el 1947, per la Universitat de Saragossa, i l'any següent –per nova oposició– per la Universitat de Barcelona), en l'obtenció de la qual li fou molt útil la seva amistat amb Antonio de la Torre, per més que no fou una cosa gens fàcil aconseguir-la. Ja abans, però, va fer un acostament cap a sectors de la resistència cultural antifranquista i també cap a sec-

tors més reformistes del mateix règim dictatorial (significativament amb el grup de joves historiadors de l'Opus Dei vinculats a la revista *Arbor*).

El Vicens del anys cinquanta, doncs, era ja una persona compromesa amb la represa cultural (i nacional) catalana, però que tenia també certes complicitats amb gent del mateix règim. I aquesta era una posició molt interessant en aquells moments, ja que sectors importants de la mateixa resistència cultural antifranquista (especialment l'Institut d'Estudis Catalans, que era el gran referent d'aquest bloc) cercaven també de menar una política possibilista d'obtenció de conquestes concretes, en veure que el triomf aliat no havia comportat l'enderrocament del règim dictatorial i que hi hauria franquisme per molts anys. Aquesta política, que alguns estudiosos han qualificat de «possibilisme digne», és la que possibilita, precisament, la represa cultural catalana de l'època. L'entrada de Vicens al món acadèmic, però, la va fer primer, el 1956, per l'Acadèmia de Bones Lletres, i no fou fins dos anys més tard, el 1958, que fou nomenat membre de l'Institut d'Estudis Catalans.

>> *A la dispesa de la Gran Via el 1930. D'esquerra a dreta: Josep M. Llach, metge, pare del cantant Lluís Llach; Alfons Sánchez, mestre nacional; Josep Garriga, metge; Santiago Sobrequés, historiador i Jaume Vicens.*

Als anys quaranta, i sota el pseudònim de Lorenzo Guillén, feia a *Destino* l'elogi de la política exterior de l'Alemanya nazi i del règim feixista italià

ARXIU FAMILIAR JAUME VICENS I VIVES

>> *En ple Atlàntic, el primer de setembre de 1934. D'esquerra a dreta: Jaume Vicens, Santiago Sobrequés, Guillem Díaz-Plaja i Eduard Valentí i Fiol.*

ARXIU FAMILIAR JAUME VICENS I VIVES

El seu projecte polític

A l'hora d'analitzar el pensament madur de Vicens, que es configurarà al llarg de la dècada dels cinquanta, pot ser molt aclaridor realitzar una comparació entre les dues edicions que es van fer del seu llibre més famós, *Notícia de Catalunya* (l'una del 1954 i l'altra del 1960), ja que els importants canvis de la segona respecte a la primera ens permeten seguir amb força minuciositat l'evolució del seu pensament.

Abans d'entrar en detalls, cal constatar el gran impacte que produí l'obra ja en la seva primera aparició. El gran públic va conèixer Vicens per aquest assaig històric i psicologista del passat català, fet que el converteix en l'obra més emblemàtica de tota la seva producció, i també en la d'intencionalitat més clarament política. Precisament el seu editor, Josep Vergés, va remarcar anys després, en una entrevista a *L'Avenç* (núm. 83, juny 1985), el caire polític del text, i va explicar que volien titular-lo *Nosaltres els catalans*, però que per por de la censura van canviar-ne el títol, a proposta de Josep Pla.

Les modificacions introduïdes en la segona edició foren molt importants. Només cal assenyalar que de les 226 pàgines una vuitantena eren de nova incorporació (xifra que significa gairebé un quaranta per cent de text absolutament nou). Hi afegí

tres capítols sencers: «Església i clerecia», «L'actitud hispànica» i «Els catalans i el Minotaure». També va incloure-hi dos apartats nous: «Els obrers en el món feinejant de Catalunya» i «El nus del problema». I, així mateix, va ampliar i va modificar altres parts (sobretot el pròleg i els capítols 2 i 3).

A què responien, però, aquestes incorporacions i modificacions? D'entrada, hi havia un bloc de canvis que afectaven bàsicament la part de síntesi històrica que indubtablement tenia l'obra i que, pel temps transcorregut i per la reflexió historiogràfica feta pel mateix Vicens, exigien un major desenvolupament o un judici més ponderat. Aquest podria ser el cas dels elements que hi va incorporar procedents de la seva síntesi històrica del segle XIX, *Industrials i polítics* (1958). Però un altre bloc de canvis responien clarament al caire d'intervenció política que el llibre tenia. Era l'exposició pública d'un programa regenerador, que en ocasions es feia ben explícit. Així, en la crítica que feia a la historiografia catalana anterior, que qualificava despectivament de *romàntica*, retreia als historiadors (i per extensió, al conjunt catalanisme polític) l'actitud de menyspreu envers l'Estat i de crítica sistemàtica «sense intentar una tasca d'infiltració pregona en els seus llocs de comandament» (p. 72).

Ell va intentar, doncs, fer això, dur endavant aquesta «infiltració». I per fer-ho va cercar aliats, tant entre l'oposició democràtica com dins el mateix règim, on disposà de l'ajut de figures de pes com Florentino Pérez Embid o Rafael Calvo Serer, o el ja esmentat grup de joves de l'Opus Dei. D'aquí la indefinició de la seva proposta política, ja que volia aplegar al voltant del seu lideratge sectors polítics molt diferents. Així, no ha de sobtar que un seu amic i col·laborador, Josep Pla, arribés a escriure d'ell que «ningú no sabia si era de l'Opus, si era socialista, si era capitalista o si era simplement un ésser ambiciós».

El que sí que era ben clar era el grup social que segons ell havia de liderar aquest procés de modernització: els sectors més desperts de l'empresariat català, els quals havien de reprendre la política duta a terme pels seus predecessors de principi del segle XX (la famosa generació de 1901, definida pel mateix Vicens). Especialment

Una de les idees de Vicens que cal impugnar és la impossibilitat i inviabilitat d'un plantejament polític de caire sobiranista o independentista

>> *Jaume Vicens i Vives amb Josep Pla.*

important havia de ser el jove empresariat barceloní. Per formar-lo i per orientar-lo organitzà cenacles que foren decisius en la configuració d'una nova classe empresarial (el Club Comodín i, posteriorment, el Círculo de Economía), i orientà també el nucli principal de la seva producció historiogràfica envers aquest objectiu. De fet, en aquesta mateixa orientació, arribà a constituir un grup de gent que havia de funcionar com el que avui anomenaríem un *grup de pressió*, basat en un nucli dur de persones, entre les quals destacaven Josep Pla, Josep Tarradellas, Manuel Ortíz i Joan Sardà.

Contactes amb l'oposició

En el moment de l'aparició de la primera edició de *Notícia*, el 1954, els vincles que Vicens tenia amb l'oposició antifranquista no eren gaire amplis. Fins i tot els contactes amb el «nucli dur» que acabem de definir encara no eren prou travats, ja que no va conèixer personalment Tarradellas fins al 1955.

Aquest desconeixement inicial, però, serví precisament d'estímul a la discussió del llibre en els cenacles de la resistència cultural. La segona edició del llibre fou, per tant, una obra discutida col·lectivament, fet que explica alguns dels importants canvis introduïts. Així, una d'aquestes modificacions fou la incorporació a l'obra d'una brillant i encomiàstica síntesi històrica sobre la trajectòria de l'Església catalana, centra-

da en l'aportació del nucli montserratí, el més compromès aleshores amb una visió crítica del franquisme. Un altre dels grans canvis va ser la inclusió d'un nou apartat dedicat al món obrer, un sector social que aleshores ja començava també a despuntar en el si de l'oposició i que no havia tingut cap apartat dedicat en la primera versió. Més enllà de la incorporació dels sectors que volia implicar en el seu projecte, calia refermar, en aquesta segona i definitiva edició, l'orientació del seu projecte polític. Per això escriví l'apartat «Les cordes de la lira» i tot un capítol dedicat a la difícil articulació de Catalunya amb Espanya: «Els catalans i el Minotaure».

En el paràgraf final de «Les cordes de la lira» exposa nítidament el seu objectiu polític últim: «Castella i Catalunya continuen essent els pols i les pilastres de l'esdevenidor de les Espanyes. Les contradiccions entre la història, la mentalitat, els horitzons i el ritme de vida llur són essencials en el joc de la comunitat; sense elles no existiríem, ni castellans ni catalans. I així, veient que el joc de la catalanitat és inseparable de l'intervencionisme hispànic, són molts els qui ens preguntem si ja no és hora que Catalunya tingui la plena responsabilitat d'organitzar la seva o les seves parcel·les d'Espanya i de plantejar amb Castella un programa comú per a tots els pobles peninsulars» (p. 167).

>> *L'Espanya dels Reis Catòlics dibuixada per Jaume Vicens.*

Josep Pla (parlant de Vives): «Ningú no sabia si era de l'Opus, si era socialista, si era capitalista o si era simplement un ésser ambiciós»

A «Els catalans i el Minotaure», Vicens defineix la figura del minotaure com un símbol del poder, de l'Estat. I afirma la impossibilitat històrica del poble català a l'hora de relacionar-s'hi. Vicens critica sobretot la renúncia a una intervenció decidida dins l'Estat espanyol (l'única via possible, segons ell), però ni tan sols planteja la possibilitat de crear un Estat propi (idea que descarta per inassolible).

Els canvis introduïts a la segona edició revelen que fins i tot la formulació ideològica i política del Vicens «madur» es trobava en mutació constant. Es tracta d'un projecte no tancat. La seva mort el 1960, als cinquanta anys, en plena efervescència vital i

>> *Vicens i Vives a Sardenya, el 1957.*

ARXIU FAMILIAR JUME VICENS I VIVES

intel·lectual, encara fa més palès aquest fet. No sabem com hauria evolucionat davant dels grans canvis de la dècada dels seixanta ni com s'hauria posicionat en el procés de derogació franquista. En tot cas, com a historiadors només podem evidenciar aquesta mutació constant del seu pensament.

Una revisió crítica

Davant d'aquesta transformació contínua, hem de concloure que en la seva proposta política hi ha punts fonamentals que no tenen un caràcter permanent i que ara hem de veure necessàriament des d'una perspectiva crítica. Evidentment n'hi ha d'altres que no, que mantenen una plena validesa. Aquests darrers són els més recordats habitualment i són objecte d'un ús constant. Pel que fa als exposats en la *Notícia*, a títol merament d'exemple, podem esmentar, d'entrada, el mateix lema que presideix l'obra: «Conèixer-nos». O bé punts com aquests: la idea de Catalunya com a passadís i com a producte de mestissatge; la importància de superar una història centrada només en els grans esdeveniments (per tal de no negligir la continuïtat de la vida social col·lectiva); l'origen pagès dels catalans i la íntima relació camp-ciutat en la contemporaneïtat; la transcendència de la lluita remença; la capitalització i industrialització malgrat les limitacions dels recursos naturals; la importància d'una tradició política pròpia, el pactisme; la necessitat de comparar el nostre desenvolupament històric amb l'europeu; la defensa de la immigració, etc.

La major part de les idees exposades són acceptades per una majoria molt significativa d'historiadors i d'intel·lectuals actuals. N'hi ha d'altres, però, també molt importants, que avui hem de considerar críticament, sobretot perquè aquest exercici crític envers l'obra vicensiana de maduresa no ha estat gaire habitual. Ha pesat excessivament la imatge d'un Vicens com a precursor de l'autonomisme dels anys vuitanta, una construcció pòstuma feta amb una intencionalitat política molt clara. En canvi, diferents historiadors (Josep Termes, Albert Balcells, Eva Serra, Antoni Simon i altres) han fet aportacions substantives per superar en l'àmbit historiogràfic el que podríem denominar *paradigma vicensià*. Però pel que fa a les propostes més explícitament polítiques i ideològiques, això encara està per

Ha pesat excessivament la imatge d'un Vicens precursor de l'autonomisme

>> **Jaume Vicens a la cala Montjoi de Roses amb el cap Norfeu al fons.**

fer. Ara i aquí només podem apuntar alguns punts que, a títol personal, penso que hauríem de revisar.

D'entrada, s'ha de qüestionar la pretesa neutralitat, embolicada de suposada científicitat, dels seus plantejaments globals, ja que avui és palesa la vinculació de les seves propostes (àdhuc les historiogràfiques) a un projecte polític i ideològic determinat.

Cal també no fer un trencament tan taxatiu (com feia ell) amb la tradició cultural i política anterior. Precisament ara més que mai cal que l'estudiem i la recuperem per a les generacions actuals, òbviament des d'una perspectiva crítica, però també respectuosa.

Una altra idea que cal impugnar és la impossibilitat i inviabilitat d'un plantejament polític de caire sobiranista o independentista, que ell nega de manera categòrica, fins i tot com a objectiu de llarg termini.

I finalment, cal que diguem clarament si de debò pensem que la dialèctica que regula l'evolució i la realitat històrica de Catalunya s'explica per la confrontació entre seny i rauxa. En el seu moment aquest ja fou un dels aspectes més criticats, i avui el descrèdit de les explicacions de caire psicologista del tarannà dels pobles és total. Creure una

cosa així ens distrauria de cercar constants de major solidesa històrica, i més quan altres historiadors contemporanis n'han assenyalat algunes que avui prenen una especial vigència. Vegeu, si no, aquesta disjuntiva apuntada per Ferran Soldevila en la seva *Història de Catalunya*: «Catalunya debatent-se en el dilema: o separar-se d'Espanya o dirigir Espanya» (vol II, p. 356, 1a ed.).

Més enllà de les crítiques que se li puguin fer, però, Vicens resta com una figura de referència indiscutible d'una dècada decisiva (la dels cinquanta) que fou emprada durant les dues o tres dècades posteriors com a bandera i símbol de renovació en el procés de liquidació franquista i de recuperació de l'autogovern. I naturalment resta també la seva condició de clàssic de la historiografia catalana del segle XX, en un nivell similar al de l'altre gran clàssic del segle: Ferran Soldevila. La fusió dels lemes rectors de les obres d'aquestes dues grans figures intel·lectuals del segle XX ens dona la pauta que convindria que seguíssim les generacions actuals: «Conèixer-nos, per fer de Catalunya un poble normal»

Enric Pujol és historiador.

¿De debò pensem que la dialèctica que regula l'evolució i la realitat històrica de Catalunya s'explica per la confrontació entre seny i rauxa?

ARXIU FAMILIAR JAUME VICENS I VIVES

>> *Jaume Vicens amb el seu fill Albert.*

Jaume Vicens i Vives i Girona

UN RECORREGUT PER LA GIRONA DE VICENS I VIVES, PELS CARRERS ON VA VIURE I PELS AMICS I INTEL·LECTUALS QUE EL CONEIXIEN I ADMIRAVEN

Quan s'escau el centenari del naixement i el cinquantenari de la mort de Jaume Vicens i Vives, em complau concentrar-me en la relació entre aquest «homenot» gironí i la seva ciutat natal. Em sembla que, tot i que de maneres diverses altres ja ho han fet abans, aquesta pot ser la millor contribució en un moment, aquest 2010, en què les aportacions sobre l'historiador abundaran en tots els camps. Ho faig, a més, manllevant un títol que ja va emprar aquí mateix l'any 1970 Santiago Sobrequés i Vidal. És una manera de teixir un relat que mantingui la relació indestriable que van mantenir aquests dos historiadors al llarg de les seves vides.

JOAQUIM NADAL I FARRERAS > TEXT

Per aproximar-nos al tema us convido a un recorregut per la geografia urbana de Girona. Entre la plaça del Marquès de Camps i la via del tren (abans pas a nivell de la carretera de Santa Eugènia), al número cinc del carrer de Santa Eugènia, hi ha una placa que ens recorda que en aquesta casa hi va néixer, el dia 6 de juny de 1910, Jaume Vicens i Vives. No gaire lluny d'aquí, gairebé en línia recta entrant cap al cor de la ciutat antiga, prop del pont de Pedra, a la seu de La Caixa, a la cantonada dels carrers Santa Clara i Nou, hi ha una altra placa que explica que en aquella casa hi va néixer Santiago Sobrequés i Vidal el 12 de setembre de 1911.

Les circumstàncies de la vida van fer que a la casa on va néixer Vicens hi acabés anant a viure, molts anys més tard, el seu amic de tota la vida, Sobrequés. I tampoc no és casualitat que la plaça Jaume Vicens

i Vives, situada darrere del nou edifici dels Jutjats, estigui a tocar de la casa on va viure una colla d'anys Sobrequés, al carrer que tots els familiars anomenen encara *del matadero*. Si ens enfilem cap a les Pedres, al primer replà de la muntanya trobem l'Institut d'Ensenyament Secundari Jaume Vicens i Vives, edifici on es va traslladar el vell institut del carrer de la Força que, durant més d'un segle i fins ben entrada la segona meitat del segle XX, va ser *l'Institut*, l'únic institut de la ciutat. El trasllat al nou edifici –llavors encara sense nom– es féu quan n'era director Santiago Sobrequés i Vidal. Aquest, al seu torn, dóna nom a un altre institut de la ciutat, situat a la cruïlla dels carrers Migdia i Joan Reglà. Reglà, fill de Bàscara, fou un dels deixebles més primerencs de Vicens. Encara ens podríem aturar un instant a la casa del número 56 del carrer de Santa Clara, el mateix de Sobrequés, però en aquest cas a tocar del pont

Jaume Vicens i Vives té una biografia estretament lligada amb Girona

de les Peixateries Velles, on trobaríem una placa que ens recorda que en aquella casa hi va néixer Lluís Pericot i García, el qual, a la vegada, dóna nom a una moderna avinguda de la ciutat que arrenca de les vores de l'Onyar a la plaça dels Països Catalans. Lluís Pericot, eminent prehistoriador, fou el padri de Jaume Vicens en la recepció d'aquest a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

Fet i fet, un panorama molt complet, una autèntica teranyina que ens situa davant del nomenclàtor de la ciutat i dels seus equipaments amb una densitat d'historiadors amics com n'hi deu haver en pocs casos. Sovint els noms dels carrers de les ciutats desdibuixen la personalitat dels que els hi donen nom; per això de tant en tant convé tornar a posar cara i ulls, sentiment, a aquest nomenclàtor.

Jaume Vicens i Vives té una biografia estretament lligada amb Girona. Primer perquè hi va viure de 1910 a 1924, més tard perquè hi va fer el servei militar, de 1930 a 1931, mentre feia recerques a l'arxiu i es guanyava la vida a la farinera Montserrat, la mateixa empresa on havia treballat el seu pare. I encara perquè el 1939 hi va ro-

mandre, mig amagat, tot esperant tornar a casa just al final de la Guerra Civil. Després les seves passades per Girona, camí de Roses, foren freqüents. Sempre va dedicar a la seva ciutat una atenció especial. I no es va pas estar de reivindicar la seva condició de gironí i d'expressar amb un cert apassionament la seva arrel gironina, tot i que, per l'origen dels pares i per la seva estreta relació amb Roses, no deixava de sentir-se una mica empordanès. En unes notes que va preparar per al periodista figuerenc Josep M. Bernils, ell mateix ho expressava així: «Però el seu pare li deia que l'Empordà començava als Quatre Cantons de Girona i això el feia feliç» (*Epistolari*, II, pàg. 55-59).

Girona

Aquestes professions de *gironisme* les trobem molt aviat en una carta a Carles Rahola, on expressa agraïment i un punt de nostàlgia per la ciutat, tot i que mai no va ser gens condescendent amb l'enyorament: «Del que estic segur és de la meua estimació per Girona i del meu orgull d'ésser gironí. I encara que des de fa algun temps em trobo absorbit per la vida barcelonina, sempre cal recordar en la meua

Els epistolari de Jaume Vicens recullen els seus lligams amb la ciutat de Girona en el terreny de l'adscripció, la memòria i els sentiments

INSTITUTO DE BARCELONA

EXTRACTO del Expediente Académico de D. Jaume Vicens Vives
 natural de Gerona de 17 años de edad.
 Verificó el examen de ingreso con la calificación de aprobado en el Instituto de Gerona
 el día 20 de Septiembre de 1923.

ASIGNATURAS DEL BACHILLERATO	Matriculado en el curso de	En el Instituto de	Se examinó en	CALIFICACIÓN EN LOS EXÁMENES		Premios	OBSERVACIONES
				Donantes	Estimanarias		
Lengua Castellana	1923-24	Gerona	Gerona	Notable		Honor	En oficial
Geografía Gen. y de Europa	"	"	"	Sobresaliente		Honor	"
Nociones de Aritm. y Geom.	"	"	"	Sobresaliente		Honor	"
Caligrafía	"	"	"	Sobresaliente		Honor	"
Lengua latina, 1.ª	1923-23	"	"	Aprobado		Honor	"
Geografía especial de España	"	"	"	Sobresaliente		Honor	"
Aritmética	"	"	"	Sobresaliente		Honor	"
Gimnasia, 1.ª	"	"	"	Aprobado		Honor	"
Lengua latina, 2.ª	1923-24	"	"	Sobresaliente		Honor	"
Francés, 1.ª	"	"	"	Sobresaliente		Honor	"
Historia de España	"	"	"	Sobresaliente		Honor	"
Geometría	"	"	"	Sobresaliente		Honor	"
Gimnasia, 2.ª	"	"	"	Aprobado		Honor	"
Preceptiva literaria y comp.	1924-25	Barcelona	Barcelona	Sobresaliente		Honor	"
Francés, 2.ª	"	"	"	Sobresaliente		Honor	"
Historia Universal	"	"	"	Sobresaliente		Honor	"
Álgebra y Trigonometría	"	"	"	Sobresaliente		Honor	"
Dibujo, 1.ª	"	"	"	Notable		Honor	"
Psicología y Lógica	1925-26	"	"	Sobresaliente		Honor	"
Historia Gen. de la Literatura	"	"	"	Aprobado		Honor	"
Física	"	"	"	Sobresaliente		Honor	"
Fisiología e Higiene	"	"	"	Sobresaliente		Honor	"
Dibujo, 2.ª	"	"	"	Proposito		Honor	"
Ética y Rudimentos de Der.	1926-27	"	"	Aprobado		Honor	"
Historia Natural	"	"	"	Aprobado		Honor	"
Agricultura y Téc. agrícola	"	"	"	Sobresaliente		Honor	"
Química general	"	"	"	Notable		Honor	"
Religión	1928-29	Gerona	Gerona	Sobresaliente		Honor	"

>> Expedient acadèmic de batxillerat de Jaume Vicens i Vives.

vida que en els moments de perill, de dubte o de cansament, Girona m'ha obert els seus braços i m'ha donat noves forces i nova empenta per a llençar-me a la lluita. [...] I és admirable, i per a molts inèdit, l'esperit revifador que, per al qui sap apreciar-ho, té aquesta ciutat» (Carta a Carles Rahola, 25 d'abril de 1937, a *Epistolari*, I, pàg. 210-211).

Va reiterar el mateix argument potser encara amb més contundència dotze anys més tard, en un article que ha estat citat reiteradament i que és com una professió de fe gironina: «Nadie puede desmentir su ascendencia. Y yo, pese a muchas razones de índole afectiva que me distanciaron de Gerona en mi juventud, no puedo negar que a la postre soy gerundense. Amo a Gerona con el seguro cariño puesto en las personas y las cosas que son muy nuestras, en las que nos reconocemos a poco que nos pongamos ante ellas, porque su diapasón sentimental concuerda con las más íntimas vibraciones de nuestro ser. No la

deseo con violencia, e incluso diré que me tiene sin cuidado su progreso urbano, su desarrollo industrial reciente, su abigarrado polifacetismo administrativo. Prefiero aquella Gerona suave de los atardeceres otoñales, cuando los últimos rayos del sol ponen un tibio manto dorado en las venerables piedras que constituyen las mejores galas de la ciudad y resuenan en las antiguas plazuelas de la acrópolis los postres gritos de los muchachos que pronto se refugiarán en sus hogares, mientras tras una esquina desaparece la desconocida silueta de un seminarista. Ésta es mi Gerona» (Vicens, *Destino*, 1949).

Es potser aquesta visió la que va portar Santiago Sobrequés a escriure de Vicens respecte a Girona: «evocándola devenía casi lírico y soñador, facetas ciertamente poco acusadas en su recia textura mental de historiador realista, económico y debelador de romanticismos» (Sobrequés i Vidal, 1970, pàg. 53).

Dos anys abans d'aquesta expansió una mica poètica havia fet també professió de *gironisme* en un intent de projectar cap enfora el bon nom de la seva ciutat. És el que li deia a Sobrequés per carta en el moment de comunicar-li el premi que se li acabava d'atorgar pel llibre *Rumbos oceánicos*: «Si això surt a la premsa local i hi tens algun amic fes-los recalcar que el guanyador és gironí. No ho dic perquè em facin bombo -en sóc enemic- però sí per enaltiment de la nostra ciutat -encara que devori els seus fills: Carles Rahola» (Vicens a Sobrequés Vidal, 13-VII-1947).

La significació de la referència a Rahola ha sigut tractada de forma diferent per J. M. Muñoz (1997, pàg. 150, núm. 72) i per Jaume Sobrequés Callicó (2000, pàg. 385, núm. 11). És veritat que Vicens anava a Madrid a rebre un premi de convocatòria i de significació franquistes, com també ho és que Sobrequés Vidal li contestà que la ciutat havia fet el que havia pogut per salvar Rahola, però també podríem considerar que Jaume Vicens no desaprofita el context d'una correspondència particular per dreçar un pont entre les dificultats del moment present i els anys del somni republicà, i per reivindicar la memòria de Rahola, que aquells anys a la ciutat era ignorat i menystingut.

«Als gironins que s'han recordat de mi, els dones les gràcies més afectuoses. Per a tu, gran Santiago, la millor abraçada del teu amic»

Aquesta voluntat en relació amb la ciutat s'entén molt bé si recordem que en el mateix article esmentat de l'evocació poètica Vicens no es va estar pas d'advertir dels riscos que podrien dur la ciutat a «caer en un provincialismo de vía estrecha». I hi afegí: «Que es el camino en el cual jamás querríamos ver metida a nuestra memorable urbe» (Vicens, *Destino*, 1949).

Els epistolaris de Jaume Vicens que s'han publicat, tots des de Girona –i això hauria de tenir una especial significació–, recullen amb molta profusió els seus lligams amb la ciutat que hem volgut destacar en el terreny de l'adscripció, la memòria i els sentiments. Són uns lligams que es destil·len en tota la seva activitat, molts dels seus escrits i una part important de la seva correspondència. És amb aquestes dades i amb el coneixement directe i familiar que Jaume Sobrequés Callicó ha explorat els aspectes més rellevants del vincle de l'historiador amb la ciutat, tot resseguint el fil conductor de la relació d'amistat personal, col·laboració editorial i sintonia en la recerca que mantenia units els amics Vicens i Sobrequés. Les pàgines introductòries de la relació epistolar entre els dos gironins donen un perfil molt adequat d'aquesta vinculació, tant com el text introductori del més recent recull de textos de Vicens, *Girona* (2010).

Però voldria afegir-hi encara que en la nòmina dels corresponsals de Jaume Vicens, el Vicens de vida barcelonina i cosmopolita, acreditat i reconegut en universitats d'arreu del món, hi perdura la matriu gironina. Les seves relacions epistolars, continuades en alguns casos, esporàdiques en d'altres, acrediten suficientment un univers gironí al seu entorn. Per això, els noms de Lluís Batlle i Prats, Lluís Buenaventura, Josep Grahit, Lluís Pericot, Josep Quintà, Carles Rahola, Joan Reglà, Santiago Sobrequés, Eduard Valentí, Josep M. Bernils, Joaquim Carreras Artau, Joaquim Ensesa Cuatrecasas, Josep Ensesa i Pujadas, Jordi Nadal i Josep Pla s'inscriuen amb un valor específic a les múltiples relacions que Vicens va teixir al llarg de la seva vida al servei dels seus projectes i al servei del país i de la universitat.

Per cloure, doncs, aquest apartat d'introducció a la vibració gironina de Jaume

ARXIU FAMILIAR JAUME VICENS I VIVES

Vicens, em sembla pertinent reportar aquí el fragment testamentari de la darrera carta que va escriure, des de la clínica de Lió, al seu amic de tota la vida Santiago Sobrequés: «Als gironins que s'han recordat de mi, els dones les gràcies més afectuoses. Als teus, els records més cordials. Per a tu, gran Santiago, la millor abraçada del teu amic» (26 de maig de 1960, *Epistolari*, I, pàg. 252).

No sabien encara que no es tornarien a veure. No sabien, no podien saber, que l'un sobreviuria a l'altre escassament tretze anys.

Girona, 1910-1924

Com hem dit, el període més extens de vida gironina de Jaume Vicens correspon als seus primers anys de vida i al tímid inici de l'adolescència. I, si hem de jutjar per tots els testimonis que tenim, la majoria referits als cursos de l'Institut 1921-22, 1922-23 i 1923-24, aquesta etapa li deixà una bona empremta, que va marcar la seva biografia i alguna de les seves amistats. També va contribuir a forjar el seu caràcter.

«A l'Institut destacava pel seu físic poderós i per la seva capacitat de lideratge», afirma Muñoz (pàg. 17). I un company de curs –parlant de la banda dels *piels* que capitanejava Vicens– el descriu com un «corpulento y hercúleo muchacho» (*Veinticinco años después*, 1952, pàg. 15).

Ho confirma el testimoni de Guillem Díaz Plaja en el seu llibre *Memoria de una*

>> *Jaume Vicens, el 1952, en una trobada d'antics alumnes i professors de batxillerat a Girona.*

El caràcter del pas per Girona de Vicens i Vives el 1939 fou diferent del dels que emprengueren finalment el camí de l'exili

ARXIU FAMILIAR JAUME VICENS I VIVES

generación destruida (1966): «[...] una promesa centelleante. Yo venía siguiendo sus pasos desde que le conocí en los patios del Instituto de Gerona. Tenía ya entonces un dominio cesáreo sobre sus compañeros de juegos, como producto de una voluntad de acero [...]» (Muñoz, pàg. 49).

I hi insisteix també el doctor Pericot per situar-nos un cop més davant de la relació de Vicens amb l'Institut, al qual acabà donant nom un cop traslladat, i on apuntaren tímidament les seves relacions amb la història, malgrat la seva facilitat per les matemàtiques: «Fue alumno de aquel instituto gerundense por el que pasamos varios de los actuales catedráticos de la Facultad y académicos y en él fue discípulo de un historiador excepcionalmente dotado, D. Rafael Ballester y Castell, al que el nuevo académico debe las primeras orientaciones en el campo de la Historia» (Vicens i Vives, 1956, pàg. 67, Discurs de resposta de Lluís Pericot).

Així ho va explicar el mateix Vicens l'any 1953 en una entrevista que li féu S. Albertí a *Revista* (núm. 38), en què, interrogat sobre l'origen de la seva vocació, va contestar: «Difusamente, en el Instituto de Gerona, dando clase con el catedrático don Rafael Ballester, que era una eminencia. Por esto vine a Barcelona para estudiar Filosofía y Letras. Entonces sólo tenía, infeliz de mí, la vaga idea de que enseñar historia sería, en el futuro, muy divertido» (*Obra dispersa*, II, pàg. 557). I malgrat que en la seva biografia Muñoz relativitza la influència de Rafael Ballester, el mateix Vicens hi insistí en les notes que va enviar a Josep M. Bernils per a l'entrevista que aquest darrer va publicar a la publicació figuerenca *Canigó* el 1956: «Seguí els seus estudis a l'Institut de Gerona, on pogué rebre les lliçons de Rafael Ballester, un dels catedràtics de Geografia i Història més notables de la seva època» (*Epistolari*, II, pàg. 56).

I, finalment, no em puc estar de reproduir la manera com el mateix Vicens qualificava la seva relació gironina amb Sobrequés que després continuà per la via editorial, acadèmica i familiar: «Al obtener la licenciatura de Historia, Santiago Sobrequés y el autor de estas líneas, íntimamente unidos desde hacía años por vigiliyas y cuadrillas, estábamos convencidos del impor-

tante papel que en la erudición catalana desempeñó el llamado grupo de la *Revista de Gerona*. Con los años, este criterio juvenil se ha reafirmado» (Jaume Vicens, 1955, pròleg).

Girona, 1930-1931

És sabut que va ser durant els anys de la República que Jaume Vicens va dibuixar les línies mestres del seu treball i dels seus projectes, i que va entrar en el terreny de la docència a l'ensenyament secundari i en el de la recerca emparat per la Càtedra d'Història de Catalunya de la Universitat de Barcelona, que li acabà publicant ja pels anys de la Guerra Civil la seva tesi doctoral *Ferran II i la ciutat de Barcelona*. Però abans va tornar a Girona:

«En 1930, cuando el autor de este trabajo acababa de salir de las aulas universitarias barcelonesas, diversas circunstancias le llevaron de nuevo al regazo siempre acogedor de Gerona, su ciudad natal. Compartía entonces las letras con la milicia y ambas actividades con una gestión burocrática en una firma comercial de la población. [...] frecuentaba cada día el Archivo Municipal, donde me hallaba con la solitaria pero grata concurrencia de la Srta. Masià de Ros, también atareada con sus papeles y sus registros. Ella y el archivero de aquel entonces, el malogrado amigo Luis Busquets, constituían las firmes pilas de la investigación histórica gerundense» (Vicens i Vives, 1947).

I, si bé després va desplegar els seus principals dots en els ambients barcelonins, no va abandonar mai el contacte directe amb Girona, fruit del qual van ser les diverses col·laboracions a diaris i revistes com *Avançada* (1931), *Víctors* (1936) i *L'Autonomista* (1937) que ha recordat l'historiador Josep Clara (Clara, 1980).

Girona, 1939

El pas per Girona de molts catalans, coneguts i anònims, durant els darrers dies de la Catalunya republicana ha deixat múltiples testimonis. Vicens també hi va fer cap, però potser portat pel magnetisme de la ciutat i per una decisió ja presa, el caràcter del seu pas per Girona el 1939 fou diferent del dels que empengueren finalment el camí de l'exili: «Vicens romangué unes tres setma-

Cal destacar el paper bel·ligerant i actiu de Jaume Vicens en la reivindicació de la historiografia local

nes per les rodalies de Girona, sembla que en contacte amb una família amiga, fins que decidí tornar a casa, on retrobà la seva esposa que ja el feia a França» (Muñoz, pàg. 102).

Girona, 1939-1960

Acabada la guerra, Vicens va continuar amb entrebancs i dificultats el seu disseny, i mentre s'obria pas en la jungla de la vida universitària espanyola no deixava de passar per la seva ciutat natal a veure els amics sempre que podia, hi dedicava una atenció especial en els seus escrits i s'hi prodigava en actes públics, com les conferències de 1945 (Cambra de la Propietat Urbana de Girona), del 31 d'octubre de 1957 (Acció Catòlica) i del 5 de març de 1959 (GEiEG), en el cicle quaresmal.

Però el que vull destacar és, ara molt especialment, el paper bel·ligerant i actiu de Jaume Vicens en la reivindicació de la historiografia local, en la reclamació d'una major atenció cap als grups d'investigadors gironins per part dels poders locals, i en la difusió de la seva tasca aprofitant els altaveus cada cop més potents que Jaume Vicens s'anava guanyant.

Ho expressava amb una claredat meridiana l'any 1947, en una carta a Lluís Batlle Prats: «[...] no saps el que em plau que hi hagi a Girona un nucli decidit a fer reviure els llores de l'antiga escola històrica gironina, malgrat les actuals i tan adverses circumstàncies. Quan se m'hagin resolt tots els afers pendents et prometo que em posaré decididament al vostre costat per tal d'assolir tots junts un bon nom per a la nostra ciutat» (17 de desembre de 1947, *Epistolari*, I, pàg. 25).

Va ser una promesa premonitòria i que va complir al peu de la lletra l'any següent en una ressenya, a la revista *Hispania*, del primer volum dels *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, que havia aparegut un parell d'anys abans: «Es tanto más urgente la tarea de reverdecer el antiguo esplendor de los grupos investigadores locales, cuanto que éstos constituyen la sólida base sobre la que debe levantarse la pirámide de la ciencia histórica nacional. Precisamente uno de los escollos de la actual tendencia universitaria hacia la creación de equipos de trabajo está representado por el aislamiento en que pueden caer los eruditos de los centros provinciales y comarcales» (Vicens, *Hispania*, 1948).

Va repetir el mateix argument, amb més contundència cominatória cap als poders locals, a *Destino*: «Hemos escrito algunas veces y reiteramos ahora nuestro criterio, que no podremos pronosticar un positivo adelanto en la producción histórica sin que sea un hecho palpable la reconstitución de la vitalidad de los grupos comarcales de eruditos e investigadores» (Vicens, *Destino*, 1948). L'article continua unes línies més avall amb el reconeixement concret de Girona i l'admonició fustigadora: «El apoyo a prestar es tanto más urgente cuanto son más palmarios los testimonios de la actividad de los grupos comarcales a que me refiero. En Gerona, por ejemplo, la voluntad de unos cuantos estudiosos ha provocado, en los últimos años, la resurrección del prestigio que en las lides eruditas alcanzara en el Diecinueve la "Revista de Gerona". Los nombres de los Monsalvatje, Chía, Girbal, Grahit y tantos otros que parecían no hallar eco en las generaciones actuales, se transforman en los de aquellos que llenan con sus trabajos las páginas de los "Anales" del Instituto de Estudios Gerundenses. Esta institución, surgida de la voluntad incoercible de unos cuantos historiadores y polígrafos de manifestar su vocación y entusiasmo, ha contado

ARXIU FAMILIAR JAUME VICENS I VIVES

>> Amb la seva dona, Roser Rahola.

Vicens analitzà la realitat concreta del país, hi exercí un lideratge cert i va voler interpel·lar les classes dirigents per tal que prenguessin compromisos

TINO GATACÁN

con la simpatía de todos los que, por sentirnos gerundenses, creemos que a la ciudad de los Sitios le falta, para completar su personalidad presente, el halo del más depurado quehacer intelectual. Pero no podemos afirmar que la largueza económica de los organismos que deberían interesarse por este florecimiento ande a compás de la vibración de aquellos ánimos. Es preciso que las corporaciones locales, Diputación y Ayuntamiento, se den cuenta del tremendo error que cometerían no procurando pronto remedio a este estado de cosas.

»De momento, el Instituto de Estudios Gerundenses, que dirige el doctor Tomás Carreras Artau con su proverbial simpatía, vive gracias a la propia voluntad de afirmarse».

Ara, i justament a la *Revista de Girona*, podem dir que aquesta anomalia que apuntava Vicens va trigar molts anys a corregir-se, tot i que finalment va prevaldre el seny i els desigs de Jaume Vicens es veuen avui satisfets amb escriure i amb un profit innegable per a la recerca històrica des de Girona. Aquest seria avui, potser, el millor reconeixement i homenatge.

Colofó

No voldria acabar aquest repàs d'accent gironí sense una referència final a l'actitud de Jaume Vicens: l'ànim, la moral amb què empenia els seus projectes i analitzava la realitat concreta del país. Hi exercí un lideratge cert i va voler interpel·lar de forma permanent les classes dirigents per tal que prenguessin compromisos més enllà del seu àmbit professional. Vicens volia

engrescar tothom i aspirava a fer del seu optimisme militant i encomanadís una guia per a la vida col·lectiva de Catalunya. El lema que va adoptar per sortir sempre airós de les adversitats (*Super adversa auge*) es traslluïa en les seves reflexions als seus amics del Cercle d'Economia, als seus deixebles de la Universitat, als ciutadans de Catalunya.

Vull exemplificar-ho amb dos textos de molt darrera hora, imperatius i realistes, vitals si no fos que coneixem el rapidíssim desenllaç de la seva malaltia.

El 8 de juny de 1958 digué a Josep Fontana en una carta: «El que em desconsola és que vostès, els més joves de tots, no es decideixen a entrar a la palestra. No podem esguardar escèpticament com cau l'edifici. Cal refer-lo des d'ara, a la universitat, al negoci, a la política, on vulgui. Però cal que tinguin confiança en alguna cosa, mal sigui el treball redemptor, perquè si no, tot s'enfonsarà [...]» (*Epistolari*, I, pàg. 115).

I lligada amb aquesta admonició mobilitzadora, una part del seu text pòstum per a «L'espill dels dies», la seva secció a *Serra d'Or*: «[...] No em miris, esblaimat, d'aquesta manera. Trobarem el pas i la clariana i ens desfarem de la nit i de la boira, si ens proposem realitzacions senzilles i concretes. Hem teixit massa astres i els hem posats massa amunt del cel per a les nostres forces... Ferma't el cor, abomina l'irrealisme i pensa amb la lògica nua. Et proposo que dediquis a la comunitat el teu treball de cada dia; que no defugis des d'ara la responsabilitat que tindràs demà, quan seràs el capdavanter; que no rebutgis l'esperit de progrés ni menystinguis l'herència dels teus pares [...]» (*Serra d'Or*, novembre 1960).

Els mots justos que li va dedicar en aquest mateix número el pare Jordi M. Pinell tanquen aquesta evocació millor que cap altra, tot i que ja ha passat mig segle: «En ocasions així, quan se'n va un dels nostres grans homes... és quan coneixem que vivim i treballlem plegats perquè som un poble».

Joaquim Nadal i Farreras.
Universitat de Girona.

BIBLIOGRAFIA COMPLETA A:

RdGLINK

Vicens volia engrescar tothom i aspirava a fer del seu optimisme militant i encomanadís una guia per a la vida col·lectiva de Catalunya

>> A la biblioteca de Vicens i Vives es conserven gairebé cinc-cents llibres dedicats pels seus autors, com és el cas d'aquest de F. Braudel: «Au professeur Jaume Vicens Vives, hommage cordial de l'auteur».

Un passeig per la biblioteca Vicens i Vives

ELS HEREUS DE L'HISTORIADOR JAUME VICENS I VIVES VAN CEDIR A LA UDG LLIBRES, MANUSCRITS I FITXES QUE DIBUIXEN EL SEU PERFIL PROFESSIONAL

La biblioteca de Jaume Vicens i Vives, constituïda com un fons especial, va arribar a Girona el 1988 de la mà de Josep Maria Nadal i de la família Vicens, i es va instal·lar a l'Institut de Llengua i Cultura Catalanes (ILCC). Allà va servir per facilitar la recerca a un primer grup d'investigadors que incloïa Josep Clara, Anna M. Garcia, Joaquim Maria Puigvert, José Luis Vilanova o Lluís To. Anys més tard, el 1998, va fer mudança per acomodar-se en la Sala de Llegats de la biblioteca de la UdG, juntament amb la resta dels fons especials. Aquest fons permet endinsar-se en el perfil professional de l'historiador gironí.

CARLES GORINI > TEXT

L'existència de fons especials forma part de la política de valor de la biblioteca de la UdG. Segons Joaquim Maria Puigvert, vicerector de Relacions Institucionals, Societat i Cultura, la Universitat de Girona té un fons bibliogràfic jove, que, gràcies a una política de donatius i acceptacions de fons particulars «del tot encertada», s'ha incrementat i millorat sensiblement i ha ajudat la seva biblioteca a convertir-se en la sisena més ben valorada de l'Estat. A més del de Jaume Vicens i Vives, componen el catàleg els fons Prudenci i Aurora Bertrana, Josep Ferrater Mora, Christopher Small, Robert Brian Tate i Pi-erre Vilar.

El fons Jaume Vicens i Vives ocupa uns setanta-tres metres lineals de prestatgeria i està compost per tres mil set-cents noranta-quatre monografies i cent dos títols de revistes amb un nombre d'exemplars molt

variable. Un dels aspectes importants per a la seva divulgació ha estat la catalogació digital, que el fa accessible des de qualsevol lloc a través del web de la biblioteca de la UdG. Aquesta accessibilitat, i la incorporació de nombroses reproduccions gràfiques dels documents per afegir atractiu visual als continguts, són instruments de primer ordre per acostar-lo als estudiosos de Vicens i del seu temps.

Llibres, manuscrits, fitxes

Tenir i mantenir un fons especial no és un regal, sinó tota una responsabilitat. D'entrada, la catalogació és més lenta del que seria habitual en una col·lecció de llibres. Això no ha d'estranyar perquè, com explica Roser Benavides, cap de la biblioteca del Campus Barri Vell, dels llibres i dels manuscrits de Vicens en surten fotografies, notes, algun bitllet de tren fet servir com a punt de lectura, i també dedicatòries, mol-

El fons Jaume Vicens i Vives ocupa uns setanta-tres metres lineals de prestatgeria

Les estudiants de Saragossa

De la docència fugaç a Saragossa es conserven les fitxes i les notes dels estudiants que es van matricular en aquell curs 1947-48. De les vint-i-quatre fitxes de matrícula, vint-i-dues corresponen a dones. A les fitxes, a més de la descripció del perfil acadèmic de l'estudiant, se'ls demanava pels «motivos de vocación histórica». Les respostes, que cal emmarcar en el seu temps, donen la mida de com era la primera fornada d'universitaris amb què es va trobar Vicens. Moltes de les noies contestaven que s'havien matriculat a història, senzillament, perquè els agradava; altres, perquè era el més convenient per a una dona, i encara n'hi havia que, amb tota sinceritat, admetien que s'hi havien matriculat perquè no hi havia cap altre estudi que poguessin fer en aquella ciutat. Un panorama prou decebedor per a un Vicens que en aquells moments vivia entossudit a guanyar la càtedra de Barcelona, la qual cosa aconseguí el febrer del 1948. El professor Serrano Montalvo, que el substituï a Saragossa, el va escriure per explicar-li que els exàmens havien «salido unos flojillos y otros con vaguedades». A les notes, que hi són, hi ha més suspensos que aprovats. D'aquella breu estada, Vicens també va conservar la «ficha diaria» que el catedràtic havia d'omplir i en què donava compte al degà d'allò que havia explicat a classe.

tes dedicatòries, que posen de manifest fins a quin punt era ample el món de relacions de l'historiador gironí. El treball dels bibliotecaris ha consistit a fixar tots els detalls, perquè són precisament els detalls els que afegeixen valor al fons.

Els interessos de Vicens estan ben reflectits en la seva biblioteca; uns interessos que no s'acabaven en la història i que continuaven en el dret o l'economia, però també en la literatura, com demostra el nombre important de llibres de narrativa i de poesia catalana, castellana, francesa i anglesa. És cert que l'estat d'alguns dels volums evidencia que no se'ls va arribar a llegir mai, però n'hi ha altres de certament llegits i rellegits. És per això que la historiadora Maria del Mar Domingo defensa que «les seves lectures abundants i diverses són, sense cap mena de dubte, una herència valuosa que permet resseguir la seva tornada al món universitari el 1947 i descobrir la seva decisiva aportació historiogràfica des de l'inici de la seva prometedora carrera, a principi dels anys trenta, fins als seus últims dies de 1960».

En aquesta línia es manifesta també el professor de la UdG Enric Sagué, que considera que els títols que conté la biblioteca mostren les influències de Vicens, sobretot la de l'obra d'Arnold Toynbee, que es fa patent en la dedicatòria que aquest va escriure a Vicens a *War and Civilization*. Tampoc són menystenibles –i els llibres en són la prova– les influències de Febvre i Braudel i de tota l'escola dels Annales, com també la d'Antonio de la Torre, que havia estat el seu mestre, «la qual cosa demostra que Vicens era un personatge molt obert a influències heterogènies i que va evolucionar molt», assegura Sagué.

La biblioteca de Vicens no conté llibres excepcionals. No seria difícil trobar-ne exemplars en altres biblioteques, però a parer de dos dels tècnics que el van catalogar, Jaume Rufí i Montserrat Serrarols, «pot semblar evident la importància de custodiar documentació manuscrita única, però aquesta rellevància s'hauria d'estendre a material editat que destaquí, per exemple, per la personalitat o interessos de qui l'ha col·leccionat. Evidentment hi pot haver exemplars d'un llibre que formi part del fons Vicens i Vives fins i tot a centenars

de biblioteques, però és només dins aquest fons que el mateix llibre pren valor afegit al del seu contingut i es converteix en objecte d'estudi com a part d'un conjunt dotat de significat».

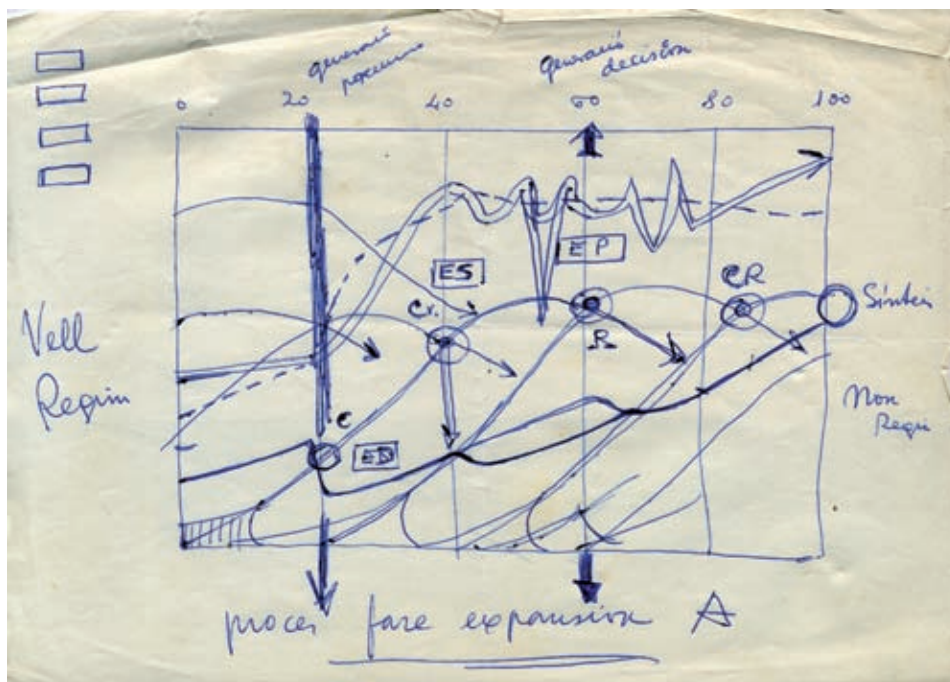
La quantitat de volums i d'arxivadors que atesora aquest fons arriba a unes proporcions considerables, la qual cosa dóna idea de la capacitat de treball del seu creador. El fet que conservés fins al més mínim detall del seu treball proporciona la mesura de la consideració en què el tenia, com també la seva necessitat de controlar una activitat per força dispersa entre la docència, la recerca i el món editorial, al qual, els darrers anys, s'hi afegí una vocació política conseqüència de la seva pròpia evolució. En darrer terme, davant la quantitat de petits detalls que s'acumulen al fons, de vegades en aparença insignificants, es pot arribar a pensar que Vicens era conscient que ell mateix havia de formar part de la història.

Les dedicatòries

Al fons Vicens es conserven quatre-cents catorze llibres dedicats pels seus autors. Són volums amb un valor especial perquè les dedicatòries els afegeixen una història personal, signifiquen una vivència, un contacte, alguna cosa més que la seva simple lectura. L'historiador Josep Clara, que va publicar l'*Epistolari de Jaume Vicens i Vives*, explica que no s'ha fet cap estudi d'aquestes dedicatòries, que manca el detall de les relacions que revelen. Una primera aproximació demostra, en el pla temporal, que són molt minses en els llibres anteriors al 1947, any en què Jaume Vicens va guanyar la càtedra de Saragossa. D'aquesta etapa prèvia hi ha, per exemple, la de Wilhelm Röpke, un economista alemany a qui Vicens admirava. Josep Maria Muñoz explica a *Jaume Vicens i Vives, una biografia intel·lectual*, que «en aquest temps poca gent li mereixia una consideració preeminent com Röpke». D'aquesta relació n'és testimoni *La communauté Internationale*, un llibre del 1947 que Röpke dedicà a l'historiador l'any 1950 «en témoignage de cordiale sympathie et en bon souvenir».

És precisament a partir del 1950 que les dedicatòries es multipliquen, i després de l'assistència al Congrés Internacional de

A més de llibres d'història, n'hi ha també de narrativa i de poesia catalana, castellana, francesa i anglesa

>> Els esquemes apareixen sovint entre les notes de Vicens. Amb els anys guanyen complexitat, però sense perdre mai la capacitat d'explicar.

Ciències Històriques de París, a més, s'internacionalitzen. Sovint són un pur protocol, un quedar bé. En altres casos, com demostra Muñoz, són una mostra de la tenacitat de Jaume Vicens i de la seva voluntat d'anar més enllà, de sortir de l'estret marc que imposava la vida acadèmica espanyola, que representava una cotilla massa forta per a les seves ambicions. A les dedicatòries, Vicens és mestre, col·lega, deixeble. Ho és tot alhora. És mestre d'historiadors locals, que li reten homenatge en la seva primera obra publicada, com Josefina Mateu, anys a venir professora de paleografia i catedràtica de la Universitat de Barcelona, que va dedicar a Vicens un seu primer treball: «A mi professor a quien mucho aprecio y admiro». És col·lega dels estudiosos de la història de Girona, com demostren les nombroses dedicatòries que l'arxiver municipal de Girona i secretari de l'Institut de Estudios Gerundenses, Lluís Batlle, va incloure en els llibres que feia arribar a Vicens. I a la fi, és deixeble quan acumula dedicatòries en els llibres dels historiadors que, com Ferran Soldevila («A Jaume Vicens en penyora de bona amistat i d'estima intel·lectual»), Arnold Toynbee («J. Vicens i Vives from Arnold Toynbee December 1952 with best wishes») o Fernand Braudel («Au

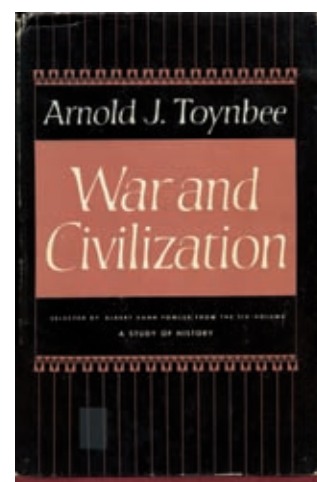
professeur Jaime Vicens i Vives hommage cordial de l'auteur»), van marcar les diferents etapes del seu camí. En les seves relacions amb tants altres professors d'aquí i de fora, sorprenen sobretot les diferències ideològiques entre els uns i els altres. És el cas de Roland Mousnier («Au Professeur J. Vicens i Vives avec sympathique hommage»), molt allunyat de l'escola dels Annales que era tan cara a Vicens.

L'historiador gironí era home de múltiples interessos i de nombrosos contactes, que entenia des d'una perspectiva realista. Muñoz recull el seu testimoni en aquest sentit: Vicens era conscient que molts dels que el felicitaven eren «d'aquells de la riulla als llavis i l'odi al cor», una afirmació vàlida per a les dedicatòries i, sobretot, per a una altra font present a l'arxiu, que són les cartes i els telegrams de felicitació rebuts amb motiu d'haver guanyat la càtedra de Barcelona. De moment, l'estudi de les dedicatòries encara està per fer.

Els guions de classe

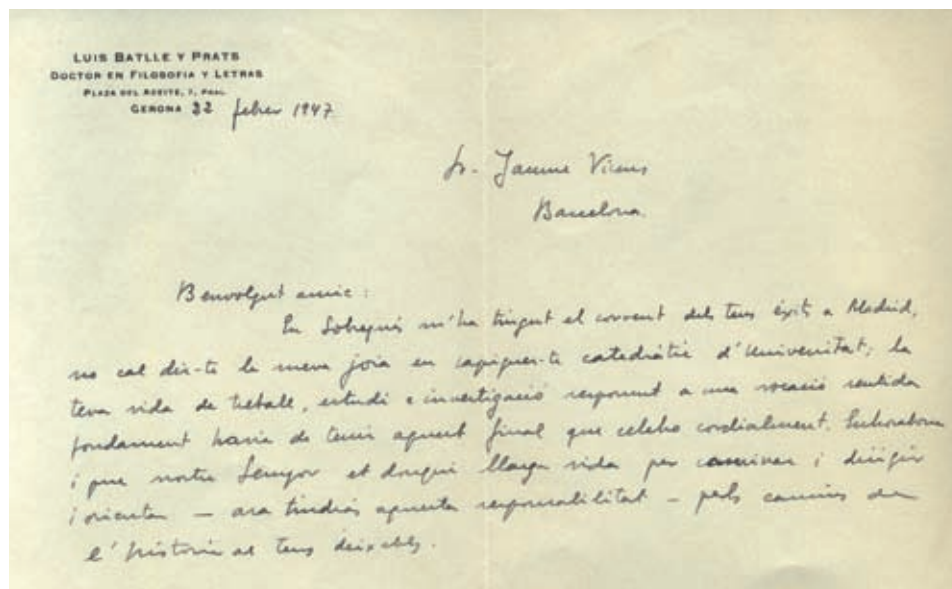
Entre els manuscrits de Vicens, els guions de classe proporcionen una valuosa informació del seu tarannà. L'historiador els preparava sense preciosismes però amb tota meticulositat. La lectura dels guions

>> Toynbee va marcar una etapa en el camí del Vicens historiador.

Vicens assumia que molts dels que el felicitaven tenien «la riulla als llavis i l'odi al cor»

>> *L'obtenció de la càtedra per part de Vicens va ser motiu de joia i felicitat per a amics i coneguts. Es conserven un gran nombre de telegrames i cartes que fan referència a aquest moment.*

La lliçó de Vicens i Vives

Enric Sagué acompanya els estudiants de l'assignatura tendències historiogràfiques a visitar el fons Vicens i Vives. Els aclareix que és una part de la biblioteca i de l'arxiu personal de l'historiador. Els estudiants atenen i ressegueixen els llibres als prestatges. Els agafen, els fullegen. En troben d'Arnold Toynbee, de Lucien Febvre o de Pierre Vilar. També troben llibres alemanys de geopolítica i, fins i tot, nombroses obres de literatura catalana, francesa i anglesa. «La historiografia interessa molt als estudiants, perquè la senten com un dèficit en la seva formació», explica Sagué. Però no només hi ha llibres: també hi ha les fitxes que feia servir per a les seves recerques, els guions que es preparava per donar les classes a la universitat i cartes i petits retalls de paper amb tota mena d'anotacions. Una lliçó de l'ofici d'historiador que avui encara perdura.

permet comprovar la importància que atorgava al fet d'ensenyar. Amb els anys, els plecs discursius (ligats per ell mateix amb un fil de cotó) van evolucionar cap a un gran esquematisme, molt més eficaç. I barrejats amb els guions es troben retalls de paper amb les proves dels diferents esquemes, que parlen de l'esforç de síntesi que hi abocava per dotar-los d'un equilibri singular entre la complexitat i la comprensibilitat.

Seguint altre cop les informacions que Muñoz proporciona en la biografia intel·lectual de Vicens, advertim aquesta obsessió per la síntesi, de la necessitat de fer-se entendre, de resumir l'extraordinària complexitat de la història en alguna cosa que, sense ser una caricatura, arribés als estudiants. Els guions, els esquemes, les idees sovint apareixen escrits en papers reaprofitats, com els que va fer servir per anotar les lliçons d'història universal i d'Espanya que havia d'impartir com a catedràtic de la Universitat de Saragossa, tot just guanyada la càtedra, i que estan escrites en el revers d'unes quartilles en què s'anunciava una naviliera que, durant els primers anys del segle XX, feia el cabotatge entre Barcelona, Sant Feliu, Palamós i Roses. Vicens, lluny de la terra i tan a prop.

Després de l'experiència fugaç de Saragossa i de passar deu anys a la Facultat de

Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona, el curs 1959-60 Vicens va decidir incorporar-se a la nova Facultat de Ciències Econòmiques. L'historiador anotà en un full: «Importancia de la nueva Facultad y esperanzas. Alusión a la Junta de Comercio». L'episodi de la marxa a Econòmiques el recull Fabià Estapé a *Deu grans catalans*, on explica què va suposar el trasllat: «uns nous mètodes que arrenquen amb l'arribada de Jaume Vicens i Vives a la seva nova llar científica, l'assignatura d'Història Econòmica d'Espanya, de la qual va fer el seu darrer i transcendental curs a la Facultat de Ciències Econòmiques de la Universitat de Barcelona, amb la important col·laboració del seu gran deixeble Jordi Nadal Oller». Per un manuscrit del fons sabem què era el que Vicens esperava ensenyar als estudiants: «la coyuntura humana, tan importante como la coyuntura económica. Posiciones e intereses del hombre común, con las que se enfrentarán el día de mañana». Hi afegí, encara, una nota: «52 lecciones, modo de problemática. Trabajo. Examen oral. Vicens, Nadal, Colls, Carreras». La mort, però, no li va permetre acabar aquell curs. En unes actes, en vermell, es preguntava: «exámenes entre 14 y 21 de junio. ¿Cuándo?».

Carles Gorini.
Engega-UdG.

La lectura dels guions de les classes permet comprovar la importància que l'historiador atorgava al fet d'ensenyar